

VETÉSI LÁSZLÓ

NAGYVÁROSI SZÓRVÁNYOK, EGYHÁZI KÖZÖSSÉGÉPÍTÉSEK

Elemzészvázat (kolozsvári példák tükrében)

...értsük meg végre:
az erdélyi
szórványkérdés
alapvetően nagyvárosi
kérdés. A szórványvita
nagy sikere az volt,
hogy a nagyváros
a szórvány-diskurzus
központjába került.

■ Az utóbbi negyedszázadban az erdélyi magyarság körében is felgyorsultak azok az etnikai folyamatok, amelyeknek már évtizedeken át magunk is tanúi voltunk, elsősorban a nyugati emigrációban élők között, de a trianoni utódállamok szélsőbb régióiban is. Trianon óta döbbenet követett a Felvidéken, Délvidéken zajló nagyvárosi etnikai térvesztést, de a politikum, az egyházi közösségépítés és a közbeszéd is igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy ez nálunk nem lehet időszerű. Minket megvéd a hagyományos, erős magyar transzszilván falumodell, és a mindenkori túléléshez elegendők lesznek a nagyvárosi etnikai erőtartalékaink is. Aztán bekövetkezett nálunk is az erőteljes integráció és asszimiláció, de etnikai szemléletváltás, értékátrendeződés is: megjelent a magyarul már nem beszélő *identitás-módosult* magyar is.

A nagyváros-kérdés dilemmái Stratégiák – cselekvési tervek nélkül?

■ A romániai magyar érdekvédelem, a civil szféra és lényegében az egyházak is – a szakrális feladatellátásokat leszámítva – lényegében értetlenül állnak a nagyváros teljes problematikája előtt. Elmondhatjuk, hogy az adatfeldolgozásokon és -értékeléseken kívül voltaképpen semmilyen előrelátóbb tervezés nem történt ezen a területen. Az egyházakon kívül egyedül a szociális, gyermekvédelmi kérdéseket, ifjúsági csoportalakító progra-

Az elemzés a kolozsvári Nemzeti és Etnikai Kisebbségkutató Intézet és az RMDSZ által Kolozsváron, 2013. december 13-án szervezett nagyváros-tanácskozáson elhangzott problémafelvető előadás szerkesztett változata.

mokat felvállaló civil szféra emelkedik ki ebből a sorból. Hatása azonban messze a szükségletek mögött kullog.

Arról van ugyanis szó, hogy az egész nagyvárosi problematika és a városi magyarság – mint társadalmi csoport és mint szervezési egység – mind problematikájában, mind pedig közösségszervezésében majdnem teljesen átfoghatatlan, átláthatatlan és „mozgathatatlan”.

Még nagyon messze vagyunk a nagyvárosi cselekvéstervezés profizmusától is. Méltányolnunk kell azonban, hogy az egyházak és a civil szféra mellett a helyi-területi RMDSZ-irodák alkalmilag, politikai alapsejtként, nagyobb részben közösségszervező egységként működnek sikeres kisközösségeket teremtő igyekezetükkel, és ezek a törekvések mindenképpen értékelendők.

Az egész nagyváros-feltárás is nálunk még gyermekcipőben sem jár. Még a szociografikus leírások sem jutnak el ide, de még a riportirodalom sem. Az utolsó negyedszázadban mikor olvasott valaki gazdagon adatolt lakótelepi riportot Marosvásárhelyről, Kolozsvárról, Temesvárról vagy Nagyszebenről? Mikor látott tényfeltáró riportfilmet a városnegyedek sajátosságairól? Szilágyi Aladárnak az *Erdélyi Riport*ban folyamatosan megjelenő portyázásai kiemelkedőek a szórványjárás tényirodalmában, de ő is csak az utóbbi időben jutott el pl. Nagyvárad-Hegyalja nagyvárosi gyűrűjéig.

Attól meg végképp nagyon messze vagyunk még, hogy az egész problematikához átgondoltan, *cselekvéstervezési szempontok* szerint és tervezetten tudjunk hozzányúlni.

1996-ban, naivan, egy sehová sem vezető szórványvitát próbáltam generálni a *Romániai Magyar Szó* hasábjain. Ha érdemi vita nem is lett belőle, az már megérte, hogy Szilágyi N. Sándor többrészes, terjedelmes tanulmányban dolgozta fel a 1992-es népszámlálás eredményeinek városi adatait, annak illusztrálására, hogy értsük meg végre: az erdélyi szórványkérdés alapvetően nagyvárosi kérdés. A szórványvita nagy sikere az volt, hogy a nagyváros a szórvány-diskurzus középpontjába került.

Az erdélyi magyar nagyváros és nyelvi gyűrűje

Nagyvárosi változások, peremre szorulás, harc Marosvásárhelyért

■ Rendkívül elgondolkodtató, de lehangoló is egyben, ha összehasonlítjuk egy-egy erdélyi nagyváros népesedési adatait az elmúlt évtizedek változó-romló időszakaiiban. Az adatok és a tapasztalati élmények évszázados visszatekintéseiben az is jól látszik, hogy populációs számban, arányainkban hogyan veszítettük el előbb a magyar népességreprodukcióra képtelen, magyar településgyűrű védelme nélkül maradt dél-erdélyi városainkat (Gyulafehérvárt, Szászsebest, Vajdahunyadot, a dévai csángótelepet például), Marosköz városai közül Dicsőszentmártont, Szászrégent, Marosludast, és a 60–70-es évekre eljutottunk Szatmárig, Nagyváradig. Elgondolkodtató, hogy a második bécsi döntésig még Dél-Erdély városainak nagyobb része is jelentős és az etnikai értékek továbbéléséhez elegendő, egészséges magyar arányt őrzött meg, ami azt jelenti, hogy nagyjából 30–40% volt a jelenlétünk. Annak ellenére volt ez így, hogy e nagyvárosok nagyobb részének alig volt, vagy egyáltalán nem volt magyar etnikai védőgyűrűje, ahonnan a magyar népességutánpótlás betelepülhető lett volna.

Nagyvárosainkban a kisebbségeknek és sajátos értékeiknek, másságuknak a folyamatos természetes és erőszakos bedarálása folyik. De különösen így van ez a nagy nehézipari városok munkás magyarságával, lásd a Zsil völgyi Bányaság, Vajdahunyad, Déva, de Brassó, Szeben, Temesvár városait. Ahol nemcsak nagy közös foglalkozásélmény, nagyiparélmény, de közös veszélyhelyzetek köré összpontosuló sorsközösségek, különösen a bánya veszélyélményei is összeolvasztották és olvasztják az etnikai határokat.

Kolozsvár „etnikai romlásán” már nagyjából túltettük valahogyan magunkat, de nehéz feldolgozni a folytatást: Nagyvárad és Szatmár mellett a nemrég még majdnem teljesen magyar Marosvásárhely változásait. Pontosan érzékeljük azt is, hogy jelenleg Marosvásárhelyért folyik az elkeseredett küzdelem: a tényleges hatalom, a szimbolikus terek, értékek birtoklásáért, a nyelvi nyilvánosságért és dominanciáért, az etnikai látványokért, egyáltalán a másság elfogadtatásáért. Jól jelzi ezt az is, hogy Marosvásárhelyen a Bolyai Kollégiumon kívül egyetlen magyar nevet csupán a közelmúlttól viselő Bernády Iskola is mekkora politikai harcba került, de nem kis sérelem Vásárhelynek az sem, hogy ismereteim szerint csupán egyetlen színmagyar középiskolája van. Magyar gyermekeink napi sérelmeket szenvednek a párhuzamos kétnyelvűség régi vásárhelyi hagyományainak erőszakos felszámolásáért is, a csúfságolás szembetűnő példája pedig a „cinikus kétnyelvűség”, pl. az utcanévtáblák színlelt fordításai. Fájdalmas arra is gondolni, hogy etnikai szerkezetében Vásárhely úgy néz ma ki, mint az 50-es évek végén Kolozsvár. Ma már a legmagányosabb erdélyi magyarok a nagyvárosi középkorúak és idősek, akik szorongó nosztalgiával, sajnó szívvel emlékeznek vissza a régi utcákra, lakóikra, régi üzletekre, elárúsítók arcaira, a lokális polgári hangulatra. Helyét kereső és nem találó, térvészítő, szorongó nagyvárosi őslakos lett tehát a hajdani *civisz magyar*.

Mindezeket pedig a hatalom elsősorban nem természetes népességmozgással, hanem a legkegyetlenebb „etnikai idegenkezűséggel” hajtotta végre.

Lakótelepi gyermektársadalom számára a játszóterek mozgásterei is nagy nyelvi olvasztótégelyek. Erdélyi nagyvárosainkban már alig van mód arra, hogy természetes környezetben anyanyelvi játszótéri közösségek alakuljanak ki. A gyermekek folyamatosan belebotlanak a másik csoport, galeri nyelvébe, értékrendjébe, hacsak nem szerveznek fiatal, kisgyermekes szülők etnikai játszótéri csoportokat és alkalmaikat. Eltűnt a *gyermeki magyar térn nyelv* is, a kiszámoló magyar nyelve, *az anyanyelvi játék nyelve* is.

A magyar tulajdongyűri elvesztése, a metropolisz magyarsága

■ A városi magyarságnak rendkívül szomorú térvészítési élménye az is, hogy negyedszázada már folyamatosan gyorsuló magyar tulajdonvesztés tanúi vagyunk erdélyi nagyvárosaink gyűrijében, különösen az iparilag és lakóparkilag kiemelten felértékelődött metropolisz övezetekben. A legismertebb és legszembetűnőbb jelenségként ez zajlik Kolozsvár környékén is. Megélhetési területpocséklás, passzív érték-szerzés. Brétfű, Szopor, Eperjes, Berek, Borhánacs, Feleki tető oldala összefüggő területeit szinte teljes egységében vesztegette el a kolozsvári magyarság, különösen pedig a város legősibb magyar földtulajdonosi rétege, a hóstáti földész társadalom. Ez is megérne egy elemzést a közgazdasági szak hallgatóival, vagy a jogon, vagy épp a szociológián egy szakdolgozatot is, hogy szinte azonos „fogatókönyv” szerint miként és miért vesztettük el Nagyvárad, Szatmárnémeti, Zilah, Kolozsvár, Nagybánya, Dicsőszentmárton magyar tulajdongyűriit is. A leglátványosabb és legfájdalmasabb magyar jellegű térvészítés mindenképpen Marosvásárhely gyűrije. A teljes déli, keleti, északkeleti terület magyar többségű tulajdonban volt, és erre terjeszkedett a leginkább az iparosodás és kertvárosiasodás.

A metropolisz-övezetek kialakulása több irányú, összetett folyamatokat generált nagyvárosaink vonzáskörzetében. Ami a vidéki magyar közösség számára igen kedvező, hogy pl. a Kolozsvár környéki magyar jellegű falvakban jelentős magyar agglomerációs terület jött létre a ki- és áttelepedésekkel. A jelenség a „hétvégi magyarság” kialakulásával kezdődött, valamikor a 70-es években. Kispetri évtizedek óta a kolozsvári magyarság jelentős rétegének pihenőfalujává, menedékhelyévé lett. Vele kezdődött tulajdonképpen a falura költöző, zárt magyar informális etnikai közösségbe ki-

menekülő hétvégi magyar összegyülekezés. Utána nem sokkal erősödött fel ilyen „küldetésében” Györgyfalva, Szucság, Vista, Méra. A hétvégiségből – a megközelítési lehetőségek könnyebbedésével – természetes módon alakult ki az életvitelszerű kinnlakás. Eközben néhány évtized alatt majdnem teljesen felszámolódott Fejérd magyarsága, mert a 20 km-es közelséget is legyőzte a megközelíthetlenség, az út, a megélhetés és a munkahely hiánya.

1989 után a Nagyvárad gyűrűjében elhelyezkedő román többségű falvainkba is olyan méretű lett a városi lakótelepi magyarság kitelepedése, hogy önálló magyar gyülekezeteket is kellett szerveznünk, és a magyar híveknek templomot építenünk.

De ugyanez vonatkozik a többségiekre is, hisz városok körgyűrűjében elhelyezkedő magyar jellegű falvaink kerültek veszélybe azzal, hogy nagy arányú többségi exodus következett be. Nemrégén még erős identitású magyar jellegű falvaink erőteljesen védelmezték arculatukat, tulajdonszerkezetüket. Néhány olyan keményen védekező településről is tudunk, ahol az eladásra szánt telkeket, házakat „kivásárolta” a közösség, hogy ne kerüljön idegen kézre. Néhány régióban évszázadokig élt a többségi szokás is, hogy „oda nem költözünk, mert az egy magyar falu”. Ez az etnikai „önkontroll” is már a múlté. Ugyanilyen ellenkező irányú kitelepedése zajlik Marosvásárhely térségében a románságnak Jeddre, Marosszentgyörgyre, Maroskeresztúrra, Kakasdra, Marosszentkirályra.

A hátrányos helyzetbe került falusi jellegű kisebbségi településeink és közösségeink már nem bírják felvenni a versenyküzdelmet a rájuk nehezedő többséggel. Kolozsvár közvetlen szomszédságában elhelyezkedő Szopor tanya földterületeinek nagy része nemrég még döntően magyar tulajdonban volt. Tizenöt év alatt ez a helyzet nemcsak megfordult, de úgy tűnik, Kolozsvár környékének egyik leggyorsabban fejlődő hétvégi telepe és kertvárosa lesz.

Mindenik „település-sors” más és más feladatokat ró az egyházra: a maradékfalvas, a kiteleplő metropolisz-falura. De a falvakra is, hisz Kolozsvár környékének magyar lelkészei is kemény küzdelmet, reklám- és propagandahadjáratot folytatnak azért, hogy falvaik üresen álló, eladó házaik számára magyar vásárlót szerezzenek.

Lakótelepi agrárproletárok

■ Az egész nagyvárosi magyarság legárvább népessége az erőteljesen teret és súlyt veszített *lakótelepi magyar munkásság*. Nemcsak teljes felszámolódás alatt van a klasszikus értelemben vett *melós magyar réteg*, de a „magyar szakí” is, és nagy lelki válságokat él át személyi, családi és elsősorban munkahelyi vonatkozásban egyaránt. A nagyipar felszámolódásával gyakorlatilag a *klasszikus magyar munkásosztály* is eltűnt, szakszervezeti szervezettsége, csoport-, munka- és szabadidős élete, klub- és egyleti világa is. A jelenlegi nyugdíjas klubok, szabadidős tevékenységek nagy részének rendszeres tagjai, részvevői még ők, akik így próbálnak társasági, közösségi életet élni.

Mellettük kialakult ugyan egy töredékréteg, amely még árnyéka sem lehet a hajdaninak, hiszen fiatal kétkezi munka súlypontja a külföldi munkavállalásra, csoportéletre helyeződött át. A munkásnyugdíjas réteg alkotja ma a nagyvárosaink népességének döntő hányadát. Az a réteg, amelyik a rendszerváltás környékén előző biztos munkahelyeik nyomán mehetett még nyugdíjba, élvezve annak olykor jelentős, máskor elviselhető előnyeit. A legszomorúbb ebben a nagyvárosi melósrétegben az, hogy körükön csoportosult néhány „fagyöngy korosztály”, ezek gyermekei, nemritkán unokái: az a fiatalabb vagy már középkorú réteg, amelyik munkanélkülivé lett, kora miatt munkát már nem kap, és együtt, szüleik nyugdíjából, jobb esetben falusi örökségeikből élnek meg, vagy épp várják, hogy szüleik, nagyszüleik elmúltával végre örökölhessenek.

■ A nagyvárosi rétegek között külön kell szólni ennek mellékváltozatáról, a *nagyvárosi, lakótelepi falusiakról*. Ők azok, akik kétlakian vagy az év agráridőszakában nagyobbreszt hazaköltözve gazdálkodnak, hazanosztalgiazva háztáji gazdálkodásaikkal egészítik ki családjuk (gyermekük, unokáik) jövedelmét.

Az identitás megőrzés szempontjából az etnikai csoport számára igen fontos kérdés, hogy honnan jött, milyen közösségi háttérrel hoz magával és őriz meg a nagyvárosi beköltözött. Ez nagyban meghatározza identitását, az értékek túlélését, az integráció és asszimiláció ütemét is. Tapasztalatból tudjuk, hogy más a kalotaszegi háttérű magyarság és más a szélső mezősi, és egészen más a nyelvhatáron túli. Ott a legsikeresebb az értékek túlélése, ahol a szülőfölddel való folyamatos kapcsolat élő „háttér-országot” képez a kisebbségi mögött. Teljesen más a rendszeresen hazajáró, kapcsolattartó és más az elszigetelt életvitel, értékőrzése. Fontos az otthon faluháttér fenntartása, a rendszeres hazajárás, az életvitelszerű kapcsolat, sőt, ez akkor sikeres, ha a közösségi életet, a baráti közösségeket is meghatározza, „visszacsatolja”, és a párválasztás szabályozásába is normatív, tiltó vagy ösztönző erőként lép fel.

A nagyvárosi magyarság veszélyeztetettségének egyik fokmérője pedig a vegyes házasság foka és a környezeti nyelvként elsajátítható kisebbségi nyelv ismeretségi szintje. Egy nagyváros etnikai veszélyeztetettségét a vegyes házások identitás reprodukciója méri le a legjobban. *A vegyes házasságok utód- reprodukációs képessége a nagyváros etnikai jelzőberendezése*. A másság átadási szándékának sérülése.

Egy adott arányvesztés mellett a homogén párválasztás „matematikai” lehetőségei is felszámolódnak. Azok a nyelvi létezők szűntek meg, ahol magyar ismerkedési közösségek, munkahelyi körök élnek, melyek a tartósabb együttlét mellett a párválasztással fejlődő ismerkedés közösségi bázisai lehetnének. Ma már egy Kolozsvár, Brassó, Temesvár, Szeged méretű erdélyi városban alig alakulhat ki munkahelyi *anyanyelvi mikroközösség*, sem a nagyvállalati szinten, de még a kisvállalkozói közben vagy iskolai tantestületi környezetben sem kerül anyanyelvi szaktárs, munkatárs.

Sérül és lassan majdnem teljesen felszámolódik a *párválasztási kognitív kontroll* is. A fiatalok jelentős része a párkeresés folyamatában nemcsak hogy nem él az *etnikai önellenőrzés*, a homogén kapcsolatra való törekvés, a tudatos keresés igényével, de szinte menekülésszerűen szalad bele a vegyes kapcsolatba. A legszembetűnőbb és leglátványosabb rombolódást ezen a területen talán a kolozsvári hóstáti közösségben figyelhetünk meg. A régi kolozsvári emlékezet még őrzi azokat az időket, amikor a hóstáti közösség tagjai körében nemcsak hogy teljes képtelenség volt az etnikai vegyes házasság, de *városrész-endogámia*, sőt, egyenesen az *utcaendogámia* is kötelező volt. Magyar utcai fiú pl. nem udvarolhatott a szomszédos Honvéd utcai leánynak. Ezzel szemben a mai hóstáti fiatalokat mára már erőteljesen rombolja a soraikban eluralkodó etnikai vegyes házasság.

A nagyvárosok etnikai-nyelvi veszélyeztetettsége ott folytatódik, ahol már a kisebbségi nyelvek környezeti nyelvként való elsajátításának sincs meg a lehetősége. Kolozsvár az 50–60-as évek fordulóján, Marosvásárhely a 80-as évek közepétől veszítette el a magyar nyelvnek a környezeti nyelvként való átadási formáit, az ebben jelentkező természetes elsajátítási, egymás megismerési lehetőségét is.

A nagyvárosok oktatási kérdései, válságjelenségei is nagy hiányterületei a lakótelepi közösségépítésnek. Miközben – egyébként jogosan és helyénvalóan – hatalmas energiákat fektetünk bele a néhány tanulót érintő vidéki szórványoktatás szervezésébe, a magyar gyermekek tömegei nagyvárosban vesznek el az iskolaválasztás, a többségi „jobbán érvényesülés” tévhitének útvesztőjében. Miközben a szülők nagyvárosainkban, elvben tucatnyi anyanyelvi iskola közül szabadon és kedvükre vá-

laszthatnának. Úgy tűnik a „jobban érvényesülés” mítosza mélyen összenőtt azzal, hogy a köztudatban a személyi, gazdasági, családi sikeresség erőteljesen többségfüggő tüneteket termel maga körül.

Itt van egy másik érdekes jelenség is: az *elit integrációs-asszimilációs folyamatok*, törekvések. Úgy tűnik, hogy egy adott társadalmi rangon, gazdasági sikerkategórián felül szinte illik vegyes kapcsolatot kialakítani. Mintha a társadalmi, szakmai, gazdasági siker tartozéka nemcsak a többségi iskola, jobb érvényesülés, de a többségi elitezhez való igazodás, értékrend igazítás, az *elit házasság* is feltétele lenne. Akárcsak az iskolaválasztásnál, a „jobban érvényesülés” hite és tévhite, a párválasztásban is a vegyes, a többségi kapcsolat fele mutató tudatos törekvés is a többségi környezetben való jobb érvényesülés biztosítója lenne.

Sőt, a ranglétra egy adott fokán túl vagy bizonyos foglalkozási kategóriáknál különösen a csúcs- és divatszakmákban, pl. az orvosoknál, gyárigazgatóknál, csúcsvállalkozóknál már régóta megfigyelhető, szinte kötelező egy *családalapítási belterjeség* (orvos, ügyvéd, csúcsvezető bármi áron lehetőleg belső körben köt házasságot), a román gazdasági sikerágazatokban, cégvezetőknél, cégtulajdonosoknál is a zárt, kasztszerű párválasztás a lehetséges sikernek fontos tartozéka.

A nyilvános beszédképesség, fogalmazásképesség sérülése

■ A nyelvi kompetenciaszint romlásának többek között két kirívó és szembeűnő jele is van. Az egyik a *hangos, nyilvános beszédképesség, a hivatalos anyanyelvi megnyilvánulások sérülése*. A másik az írás- és fogalmazásképesség romlása. A döntően magyar többségű területeket leszámítva a kisebbségi számára alig van alkalom magyarul fogalmazni, írni, verbálisan megnyilvánulni. A „magyar nyelvi helyzetben” fogalmazni kényszerűlők szájából gyakran halljuk, hogy nem is tudom, hogy kell mondani, hogy kell leírni (pl. magyar állampolgári kérelem, magyar egyházzal kapcsolatos szövegezesek).

Amerikában láttam, hogy az ott élő kemény identitású magyarjaink gépkocsijukra piros-fehér-zöld vagy Nagy-Magyarország matricát ragasztanak, és így adnak magukról etnikai jeleket. Érdekes kezdeményezés. Inkább belső szimbólum ez, mint használható, vételezhető jelzés, hisz ugyan mekkora a gyakorlati valószínűsége annak, hogy Amerikán átutazva az autópályai száguldásban közvetlen anyanyelvi beszédhelyzetbe kerülhet magyar a magyarral?

A személyes találkozási helyzetekben pedig sokan ugyanolyan címeres, háromszínű kitűzőket használnak *identitásjelölésre*, belső azonosításra. Az „*Igen, tessék*” mozgalom nagyvárosi üzenetét jelentőségét itt nem az én tisztetem értékelni. De nagyvárosi vonatkozásaival mindenképpen ez is megérne egy minden vetületét körüljáró szakmai tanácskozást. Sokat rontott a nagyvárosi kereskedelmi és *ügyfél-kommunikációban* az is, hogy az anyanyelvi ügyfeleket ellátó kapcsolatokban a személyzet számára már régen nem kötelező az *azonosító névtábla*.

Küzdelem a többséggel, az ortodoxiával

A román Kolozsvár

■ Tudomásul kell vennünk, hogy egy 75–80 százalékban ortodox többségű nagyvárosokban élünk, és a többség másságával, összes fölényével és arroganciájával együtt kell szembemennünk. Láthatjuk azt is, hogy a zárt szimbólumrendszerű, belterjes magyar közbeszédnek nem nagyon van mit kezdenie a *román Kolozsvárral, Nagyvárossal, Szatmárnémetivel*. Különösen és csak lekicsinylően szólunk a régi románságról, és mély agresszióval és undorral az újjgazdag románságról. Talán még a politikai-önkormányzati, érdekvédelmi, városvédelmi területeknek valamennyire van

velük kapcsolata, de a „nemzeti közbeszédnek” semmiképpen. Erdélyi nagyvárosaink magyar etnikai énképe nosztalgikus, *idős-centrikus*, amivel nincs mit kezdeniük a fiataloknak, és ez még mindig a „*lesz-lesz-lesz*” város, miközben a jelen és a jövő egyre inkább „*volt-volt-volt*” hangulatú. A kolozsvári anyaországi, székely és régi kolozsvári szemléletben a *revíziós alapszemlélet* dominál. Ebbe pedig nem férnek el „a mások”, az „ők”.

A hagyományos kolozsvári magyar diskurzusban le lehet nézni és illik is lenézni a többség „hagymakupolás honfoglalású” terjeszkedését, és ez valóban túlzás. De bármennyire is fáj, tudomásul kell vennünk, hogy ilyen etnikai arányok mellett egy lakótelepi közösségben egy 8–10 utcából álló kolozsvári teleprész már egy 4–5 ezer lelkes, önálló templomra és papra „jutó” ortodox gyülekezeti csoportot gyűjt össze. Magyarán: a mi arányaink és szabványaink szerint is minden 10–15 utcában lennie kellene egy ortodox templomnak. Ezt tudomásul kell vennünk akkor is, ha jogos túlzásnak tartjuk a fölényes-agresszív szakrális terjeszkedést.

De az ortodoxiával tulajdonképpen nem csatázik az erdélyi nagyvárosi magyar: titkos, félő babonasággal veszi körül őket, miközben látja, egy kicsit talán irigylis is a többségi lét kényelmes fölényét, mindenekfeletti diadalmát. Egyszerre lenézi és irigylis, nem érti, zavarja, de kárörvendi a már-már babonás, az ereklyeimádó fanatizmusukat, a templomok körül egymás között, a szentségekért, ereklyékért és áldásokért zajló „szent bunyóikat”.

Számolnunk kell és le is kell számolnunk az ortodox misztikummal kapcsolatos magyar tévhitekkel, belső babonákkal. A kemény identitású nagyvárosi magyarság is jellegzetes védekezési technikákkal operál: a *kultúrfölnnyel*, „*múltfölnnyel*”, *elsőbbségfölnnyel*, felső- és elsőbbrendűséggel. Ezek a kapcsolatkezelések azonban nehezen adhatók el a többségieknek, de már a kisebbségi fiatal nemzedékeknek sem. Az előttünk járó nemzedékek még státusszimbólumokat gyártottak, önvédelmi rendszereket alakítottak ki a „mi Kolozsvárunk”-ból. Főként a régi magyar utcanévadás megőrzéséből, fenntartásából, annak mítoszából. Abból, hogy „Matyi tér”, Széchenyi tér, Deák Ferenc utca, de már csak a bennfentesebbeknek Wesselényi és Ferenc József út, sőt Eötvös és Berde Mózes utca. Ezek az emlékérzési hagyományok elkoptak, a szimbólumok (és részben pótcselekvések) is sajnos elmúlóban vannak, „nem jönnek be” a mai magyar fiatal nemzedéknek. (Próbáljon csak meg valaki megkérdezni a főtéren tanyázó néhány magyar fiatalat, hogy a Mátyás király körüli szobrok kiket ábrázolnak. Tízből nem hiszem, hogy egy is be tudná azonosítani őket.)

A magyar utcanév mitizálásból alig maradt egy-kettő, még a keményvonalas jobboldali gondolkodású, etnikai hitvallású fiatalok köréből sem jutnak tovább Dózsa Györgynél és Budai Nagy Antalnál (amelyek viszont nem régi magyar utcanévek).

Egy város kisebbségi etnikai állapotát jól jelzi, hogy az arányok, az együttélés, a természetes szabályozások, együttélések, együttműködések mentén, miként juthat hozzá mindegyik egymás mellett élő etnikai csoport a másik értékeihez, nyelvéhez, kultúrájához, hogyan kerül, és *kerül-e a másság valamennyire működő, elfogadható (legalább elviselhető) emberközébe*.

Vallási sértések, ortodoxia, hang- és látványszennyezés

■ Az utóbbi évszázad nagy etnikai ránc zúdulásában nem csoda tehát az erdélyi kisebbséginek a többségtől való elzárkózása. Sőt, a kölcsönös féltékenység sem. A kisebbségeket folyamatosan éri a nyelvi, vallási sérelmek és sértések. Mert a nagyvárosi kisebbségnek keményen meg kell küzdenie az ortodoxia nyelvi-vallási látvány- és hangfölnnyével. Olyan képi és szimbolikus térvesztési élményeket, sérüléseket kell átélniük, mint a többségi csendháborítás, a városi többségi térhangok agressziója, sértései: a maneszennyezés, szlujbaszennyezés, ortodox müezinezene. Elsősor-

ban nagyvárosainkban a kisebbségnek az abszolút többséget alkotó ortodoxia „*difuzoros hitéletét*” közel-keleti dallamvilágát, amelyet szakrális szennyezésként, hang-, zene-spamként kell elviselniük; hallgatniuk kell a nyelvi, vallási kisebbségek lakótelepi ablakától, erkélyétől 5–6 méterre hetente többször is a hangszóróba üvöltő papokat. Bizony igen összetett, kemény vizuális képi-építészeti, nyelvi, zenei sérelmezés is zajlik, és ünnepek tájékán: a *liturgikus környezetszennyezés* mellett felerősödik a „kolinda-szennyezés” is.

A többség „restitúciós” sérelmei; van morbus maioritatis?

■ Egy folyamatos fölényre, történelmi elsőbrendűségekre, sőt, magasabbrendűsége nevelt nemzet nehezen fogadja el, hogy „útjában áll” a mások birtoklása, nyelvi zaklatásként értékeli a sajátján kívüli többi nyelvet, és nemcsak a magyart, de a cigányt is. Felháborítónak tartja-érzi, hogy a belvárosban a kisebbségek öröklött „érdemtelen” történelmi előjogokkal, birtokkiváltságokkal rendelkeznek. Nemcsak a magyarokra haragszik, akik előtt „meg kell alázkodnia” pl. az ingatlanpiacon, hanem a belvárosban jelentős ingatlantulajdonnal rendelkező magyar-német evangélikusokra, sőt a Széchenyi téri zsidóságra is.

Az ortodoxia dilemmája

■ A szakrális szolgálat és szolgáltatás dilemmájának jellegzetes példája az ortodox egyház. Az ortodox templomépítési kultúra nem sokat változat ezer év alatt: a *szakrális liturgikus egyház* jellegzetes példája. Minden templomépítéssel liturgikus teret épít csupán, és nincs helye benne a közösségszolgálati térnek, a szabadidős helységeknek, a szolgálati élettereknek. Ennek ellenpéldái a neoprotestáns egyházak családcentrikus, szeretetszolgálat-centrikus térkialakításai. A nagyvárosi ortodox egyházak is most élik át nagy válságaikat: azt, hogy a *szertartás egyházakból szolgáló, lelki egyházzá kellene válniuk*, vagy menthetetlenül és könyörtelenül bedarálja híveiknek a belső hitélmény utáni lelki éhsége és a nagy neoprotestáns ébredés. Ez az egyház most éli át a misztikus, liturgikus közösségből a lelki élmény- és hitközösséggé válás hiányának-kihívásainak válságait, különösen a neoprotestánsokkal, köztük elsősorban a pünkösdzizmussal való versenyben.

Magyar foglalkozás- és élettér-szigetek a visszaszolgáltatott ingatlanokban, a cigánygettós Kolozsvár

■ A nagyvárosi magyar közösségek fennmaradása szempontjából életfontosságú, hogy mennyire maradhatnak meg magyar anyanyelvi munkahelyek, foglalkozásszigetek, alakulhat-e ki anyanyelvi lakótér, mekkora számú a környezeti nyelvet beszélő többségek vagy az egymás nyelvét beszélő csoportok száma.

A magyar nagyvárosi kisvállalkozók köré rendeződő, többnyire magyar alkalmazottakból szerveződő munkahelyek kialakítása a kisebbségi vállalkozók jelentős részének alapvető igénye. Ezeknek a munkaközösségeknek helyzetét és pozitív nyelvi közérzetét jól jelzi a magyar háttérrádiózás jelenléte, ezek hallgatásának gyakorlata. Ezért ezeket „*paprikarádiós munkahelyek*”-nek is nevezhetjük.

A nagyvárosok központi bérlakásaiban hetven éve folyamatosan zajlik a magyarság térvesztése. Mégis, ha megfigyeljük, a belvárosban, a központban mintegy 1 km-es átlóban helyezkedik el a kolozsvári magyar intézményrendszer 70–80 százaléka. A tapasztalati magyar Kolozsvár-élményeinkhez, de a többség sérelemérzetéhez is hozzátartozik a „*belvárosi magyar Kolozsvár*” képe, ahol „túlreprezentáltak érzik” a magyar intézményrendszert, különösen a magyar iskolarendszert.

Visszaszolgáltatott magán- és egyházi ingatlanok magyar többségű lakóközösségei lettek a legjellegzetesebb új keletű, számottevően megnövekedett nagyvárosi új ma-

gyar életterek, lakószigetek. Ezek közül a legismertebb magyar kisközösség lett Kolozsváron Szentegyház utca, az Arany János és Pavlov utcák, és még inkább a Magyar utca 1. szám. Itt diadalmas visszazámlálással valóságos sikerélmény volt, amikor az utolsó román is önszántából elhagyta az ingatlant, és a népes magyar gyermeksereg vette át a belső tereket. A Magyar utca 1. szám alatt élő kisebbségi románság számára pl. az 58 lakásból álló magyar többség által lakott ingatlan egyszerűen elviselhetlenné és lakhatatlanná, „élhetlenné” vált a többségiék számára. Nem tudták elviselni a térvesztést, a már nem természetes nyelvi előzékenységet, fölöslegessé és értelmetlenné vált nyelvi kiszolgálás és udvariaskodás elmaradását, az új lokálisan domináló többségi nyelvet, a mindennapi nyelvi mellőzöttség- és sérelemélményeket. Innen érthettek meg ők is valamit abból, amit mi már Trianon óta is kisebbségi sorsnak és *morbus minoritatis*-nak nevezünk. Ez lenne hát a *morbus maioritatis*?

De nemcsak románok fele zajló asszimiláció van nagyvárosainkban, hanem a mélyszegénységben és szegregációban élő, csak a cigány nyelvet beszélő roma népesség egy része olyan kirekesztetten él, hogy egyszerűen „nem jut hozzá” a román nyelvhez, nyelvi közösséghez. Az egyik kolozsvári külvárosi román iskolában a cigánytelepről kötelezően beiskolázott gyermekekhez tolmácsot kellett fogadni, hogy a tanítónő szót értsen velük. Ennek jellegzetes élettere volt és részben ma is a Pillangó telep, a Dallas és a Patarét.

A magyar egyház – nagyvárosban; egyházi közösségépítési technikák

A nagyvárosi egyházak típusai, egyházi városszerkezetek

■ A nagyvárosi egyházat és az egyházi feladatokat is meghatározza a régió, a terület városszerkezete, a lakótér típusa, a népesség és foglalkozás szerkezete. Minél heterogénebb egy nagyváros, városrész, annál erőteljesebb külső beavatkozásra, új gyülekezetépítési és cselekvési technikákra van szükség.

Egységes gyülekezet az, ahol a szolgálati feladatokat a település teljes társadalmi, etnikai szerkezetében kell átgondolni. Vannak központi, belvárosi bérház jellegűek és lakótelepi gyülekezetek. Ezeknek tipikus példái a csak tömbháznegyedekkel rendelkező ún. *blokkegyházak*. A *falusi jellegű* gyülekezetek külvárosi magánházakban élők, már-már faluközösségszerű városrészekből állnak. Vegyes szerkezetűek a nagyvárosi gyülekezetek szinte valamennyien, mert behálózta őket egyrészt a lakótelepi tömbrengeteg, magánházak, majd a villanegyedek sora. Külön terület és réteg valamennyi nagyvárosban a belvárosi bérházak kiöregedő maradék magyarsága, akár csak az új kolóniává alakult, a városhoz hozzánőtt metropolisz övezetek.

Vallási peremre szorulás – az identitás peremre szorulása

■ A szakrális keretek nem minden közösségépítési rendszerekre alkalmasak. Nem szólítanak meg, nem érnek el minden társadalmi réteget. A kisebbségi egyházak, lakónegyedi gyülekezeti közösségek körül is koncentrikus körök formájában helyezkednek el a vallásgyakorló rétegek. Akik a legközelebb vannak az egyházhoz, a rendszeres hitgyakorlók természetes módon a kisebbségi identitás felvállaláshoz, továbbadásához is a legközelebb vannak. Ahol totális, teljes családot átfogó egyházi aktivitás van, ahol a gyermekek és több nemzedék együtt hitüket gyakorló keresztyének és aktív egyháztagok, ott az identitás megőrzése természetes védelmi folyamatok között zajlik.

Azt ma már biztosan állíthatjuk, hogy aki az egyházi közösségi életben nem vesz kellő intenzitással részt, az az esetek többségében etnikai identitásának is peremére

szorul. De ugyanakkor arról is beszélni kell, hogy ahol az egyház csak formális feladatokat lát el, és nem vesz részt a közösségépítés tágabb területeiben, és nem terjed ki szolgálata az egyházon és szakrális téren is túlmutató közösség-szervezésig, ott megnövekszik az identitás-feladás is. Az egyház hitépítő tevékenysége, a lelkész aktivitása is pontosan lejelzi és szeizmográfként majdnem pontosan követi az egyház etnikai szolgálatát is. Régi közhely, hogy ahol inaktív az egyház, a lelkész, a gyülekezeti élet, hogy nemzedékekre nyomon követhető az etnikai értékekhez való megromlott viszony is.

Egyház a lakótelepi közösségben

■ A fokozottan hátrányos nyelvű kisebbségi társadalomban és így a nagyvárosban is az egyházak jelentik a közösség-szervezés hajszalár-hálózatát. Évtizedek óta próbáljuk e sajátos kérdésekre felkészíteni a lelkészeket, nehézségeire, buktatóira felhívni a figyelmet.

A nagyvárosi felekezeti és etnikai csoportterápiás feladatok nagy részét az egyházak látják el szakrális feladatvégzéseik mentén. Ez egyben be is határolja a feladatvégzés lehetőségeit és korlátait is. Munkájának többsége szakrális tartalmú vagy kíséret-tartalmú, és jelentősen ki is zárja az nem aktívan vallásos, hitgyakorló rétegeket. A nyelvi és vallási peremhelyzet is nagyban összefügg: akik a hitélet gyakorlásának határán túl helyezkednek el, azok nyelvi peremhelyzetbe is kerülnek. A nagyvárosi magyar közösségek nagy gondja, hogy nincs elegendő terük, motiváltságuk arra, hogy informális közösségekbe szerveződjenek, vagy azokba betagozódnak.

Az egyház szakrális, közösségi-diakóniai és anyanyelvi szolgálatában két törekvés mentén próbálkozik cselekvési, kitörési pontokat találni.

Az általános és elsődleges technikája a kifelé építkezés, a *honfoglalás stratégiája*: megpróbál zártságából kilépni, és részt venni a társadalomban az anyanyelvi intézményrendszer megőrzésében, kifejlesztésében, visszafoglalásában, az érdekvédelmi, önkormányzati harcban, iskolateremtésben, közösségfejlesztésben, sőt, olykor a pártpolitikában is. Ezen a területen jogos, de alanyi jogon meg nem adott kisebbségi intézményrendszer kialakítása, *visszaállítás*a a cél. Az egyházi honfoglalás tipikus példája a tordai önálló magyar Jósika Miklós középiskola indulása, mely a helyi református, katolikus és unitárius lelkész kezdeményező, lelkesítő és cselekvő hozzájárulása nélkül nem jöhetett volna létre.

Az egyház másrészt a *befejele építkezés* eszközeivel cselekszik. Ezt én *Noé-bárka effektusnak* nevezem. Az egyház mindent, amitől a többségi társadalom természetes vagy mesterséges-erőszakos módon megfosztotta, ami a fogyás következtében, a többségi erőszak nyomán, a nagytársadalmi mozgásban megsemmisült, és már nem indulhat újra, megpróbálja *beépíteni az egyházba*. Ez nehéz és veszélyes dolog, hiszen az egyház nem bírhat magába újraépíteni egy másik teljes értékű rendszert úgy, hogy megduplázza a társadalmi, kormányzati intézményeit, feladatellátását. Szerencsére ezek a technikák legtöbbször vegyes szerkezetűek.

Szolgálat és szolgáltatás, nyelvcseré

■ A nagyvárosi magyarság számontartása, megkeresése és megszólítása az erdélyi magyar egyházak munkájában követhető nyomon a legeredményesebben, de még így is messze van az elvárásoktól, feladatoktól. A gyülekezeti tagok folyamatos megszólításhoz, hitéleti és anyanyelvi mozgósításhoz a híveik, a lakótelepi magyarság regisztrációja, számbavétele, folyamatosan érvényes nyilvántartása szükséges. Az egyházak adatbázisai nagyon fontosak, funkcionálisak, a rendszeres egyházfenntartást fizetőkről folyamatosan frissítik és életben tartják az adatokat, de mégis nagyon jelentős a lappangó, rejtőzködő, hosszabb ideje külföldön dolgozó réteg.

Az elmúlt tizenöt évben többször voltak kísérleteink a kolozsvári lakónegyedek magyarságának lakásról lakásra zajló, teljességre törekvő összeírási regisztrációjára. Ez csak részlegesen és csak nagyon hiányosan sikerült. Kényelmes az egyház hozzáállása: aki ide akar tartozni, az járjon templomba. Kényelmes a magyarság vezetőinek álláspontja is. Végezze el ezt a regisztrációt az egyház. Neki van apparátusa, támogatói háttere, erkölcsi tőkéje, sőt felhatalmazása és feljogosítása is. Ebben is van igazság: az egyházaknál élő és funkcionális az adatanyag. Mert csak a funkcionális adatgyűjtésnek és kezelésnek van értelme. Ezen kívül nem mindenki végezheti ezt el úgy, hogy adatgyűjtésével személyiségjogi, adatvédelmi stb. problémákat ne vessen fel. Az egyházak lakótelepi adatbázisaiknak külön érdekessége, hogy miközben szidalmazzuk az állami népszámlálás helyi eredményeit, legszívesebben ezekre hivatkoznak, azzal, hogy „bár csak legalább annyian lennének, mint a hivatalos adatokban”!

Az egyházaknál is – bár ez rájuk jellemző a legkevésbé – az önkéntes munkásokból is nagy hiány van. Nincs elegendő emberük a beteggondozáshoz, a családokkal való rendszeres kapcsolattartáshoz, gyermekfoglalkoztatáshoz és általában a széles kiterjedésű közösségi terepmunkához. Nagy kísértés a hívekkel való rendszeres kapcsolattartás, a *rendszeres családlátogatás elmaradása*. Ezzel jelentősen sérül a kapcsolattartás is. Sok területen tehát a közösségépítés a lehetőségekhez vagy azok alsó szintjéhez igazodik, a problémakezelés sokszor látszat-, felszínes kezelés.

Az egyház sokarcú tevékenységeivel lényegében a közösségi *szolgálat* és lelki *szolgáltatás* feladatvégzése között keresi helyét az erejét meghaladó nagyvárosi munkában. A gyülekezeti közösségben végzett anyanyelvi szolgáltatások egészen gazdag ötlettára alakult ki az orvosi rendeléstől, a gyógyszertáraktól, a turkálókon át a szegénygondozásig: gyermekgondozás, hátrányos, fogyatékos gyermekek számontartása, nyelvkurzusok, kézműves tanfolyamok. De az egyháznak a szakrális feladatvégzés „korlátaival” is szembesülnie kell, mert a gyülekezeti közösség peremén elhelyezkedők nem mindenben és mindenkor vállalják a reguláris vallásosságban való részvételt is. Vannak, akik számára ez már nem teljes értékkel vállalható. Emellett nem mindenben duplázható, sőt, triplázható meg a nagyvárosi intézményrendszer többségi, állami magyar mellett egyházira is.

A nagyvárosok magyar történelmi egyházainak nagy gondja az is, hogy az asszimiláció felerősödésével megjelent a nyelvcsereket és a többségi környezetet kiszolgáló *egyházi-liturgikus kétnyelvűség* sokféle változata. Elsősorban a temetések alkalmával, de egyre erősödő ütemben érte el az első áldozás, konfirmálás, esketés, keresztelés nyelvét, sőt, a templomi szolgálatokét is. Ebben a történelmi egyházaknál sajnos teljes a zűrzavar, szabályozatlanság.

A magyar neoprotestánsok vallási élete a nagyvárosok egy részében sikeresen anyanyelvi tagolódású, önálló egyháztestként működnek. Más részük viszont a vegyes területen kétnyelvű, esetenként *szinkronnyelvűek* a szolgálatok, melyeket nagyjából végül is csak legyőz a domináns, a minden réteg és csoport által ismert és beszélt többségi nyelv. De ugyanúgy a baráti, hittestvéri kapcsolatokban, majd a párválasztásban is győz a vallási hasonlóság mindennél fontosabb, etnikai hovatartozást is felülíró szabályozása.

Gyakorlati ötlettár

Az egyház cselekvési lehetősége, küldetése és határai

■ Abban valamennyiünknek egyet kell értenünk, hogy az önkormányzati, érdekvédelmi, civil és egyházi szférával közös küzdelmet kell folytatnunk azért is, hogy kreatív ötletekkel élő és szimbolikus nagyvárosi anyanyelvi közösségeket hozzunk létre. Olyan ötletek kellene, amelyek nagy közös és közösségi élményeken keresztül

alakítanak ki lelki-fizikai egységet, közösségi tudatot. A nagyvárosi magyar egyházak munkájában azonban sok a párhuzamosság és kevés az együttműködés. Az egyházaknak felekezeteiket átfogó olyan komplex közösségi életet kell kialakítaniuk, ami-be bele kell férnie majdnem mindennek: szakrális feladatokon túl a *szabadidőklub* jelleg, közös *népnepozás*, *szilveszterezés*, tánckör, egyéb szakmai körök, táncház, népi mesterségek.

A szervezett magyar nevelőszülői hálózatok is nagyon hiányoznak az árvagyermek problémák megoldásából. Nagyvárosainkban jelentős számú a halmozottan veszélyeztetett, kallódó magyar gyermekréteg. Az árvák, a családalapító fiatalok segítése mellett a nagyvárosi magyarságnak is fel kell készülnie az *idősgondozó hálózatok* kialakítására, a házi beteggondozás megszervezésére, öregotthonok kialakítására. A családi jellegű regionális gyermekházak mellett ma – minden nagyobb településen – égető szükség van idősgondozó hálózatokra.

Szakmai rétegszervezések és rétegélmények is kellenek: nagyvárosi magyar orvosok, vállalkozók, a magyar mecénatúra rendszeres találkozóira. Több nagy, közös város- és *lakótelep-élményre* is szükség lenne. Magyar bálók, farsangok, közösségi együttlétek, a hajdani szakszervezeti élet szervezeti keretei mintájára. Nagy közös nyelvi sikerélmények is kellenek. Néhány visszaszerzett belvárosi bérházban kevés pénzzel, sok közmunkával közösségi tereket lehetne kialakítani, ahol fiatal, öreg, tánccsoport, és néptáncos rendszeresen találkozhatna. Régi terv, hogy a tágas belvárosi pincehelyiségekben multifunkcionális közösségi helyeket lehetne kiépíteni. Annyi nagy belvárosi bérház pincéje üres és lakatlan, hogy azokban nyugodtan közösségi tereket, találkozó helyeket, mulatságos teret, szabadidő klubokat lehetne létrehozni. És sorolhatnám a lakótelepi közösségépítés további ötlettárát: nyelvtanulás, szilenciumi program, iskolások begyűjtése délutánonként, szabadidőklub, közösségi játékok, foglalkozások, népi mesterségek elsajátítása, tanfolyamok, csonkacsalád, kismamaklub, gyermekkörök, lelki tanácsadás, munkahely közvetítés. Kalandtúrák szervezése, kézimunkázás, állásbörze, barátság, ismeretség, közös születésnap, magányosok klubja, idősek szabadidős klubja, korosztályok találkozója, évfordulók megünneplése, közös ünneplések, születés- és névnapok.

Közben nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy Romániában az egyház, és köztük a nagyvárosi is, még mindig a legszélesebb társadalmi csoportokhoz, emberekhez és problémáikhoz legközelebb elhelyezkedő intézmény. Nálunk az ortodoxia háttérében a kisebbségi egyházak is szerencsésebb helyzetben vannak. Európában mi is egy 60–70%-os egyházi bizalmi indexszel rendelkező, *már-már sámánikus társadalom részesei vagyunk, ahol az egyház szinte démonikus nagyhatalom* és egy egész sor kérdés kezelésében is megkerülhetetlen. Ennek felelősségteljes üzenete, küldetése van a kisebbségi egyházak, de a kisebbségi magyarság tömegei fele is. Ugyanakkor azt is tudomásul kell vennünk, hogy a román társadalomban is, különösen nagyvárosban, gyorsuló ütemben morzsolódik az egyházak erkölcsi bizalmi tőkéje.

Az egyház azonban küldetésében és szerkezetében is sok területen alkalmatlan arra, hogy kicsiben és zárt anyanyelvi térben reprodukálja a nagytársadalmat, a formális és informális közösségi élet egészét. Legfennebb annak kicsinyített mását nyújthatja. Ugyanaz, ami nagy lehetősége az egyháznak a léleképítésben és hitközösségben, nagy hátránya is a „másfajta közösség” fele való nyitásban. *Be van határolva a szakralitásba*, annak keretei közé. A kisebbségi egyház csak bizonyos határok és korlátok között segíthet a kisebbségi közösségi és intézményi formák kialakításában, ki- és beépítésében. Szakrális küldetését esetenként akadályozza, ha önálló adminisztratív keretű intézményteremtést tervez. Ez a hasadás majdnem mindenütt megjelenik, ahol az egyház külső, önálló életet élő intézményépítésbe kezd.

Meg kell értenünk azt is, hogy ezek informális csoportok, amelyeket a csoport tagjai maguk választanak és eldöntik az idetartozás élményét is. Hatásuk nem, alig vagy csak távoli hullámokban jut el a munkahelyig, az oktatásig, a társadalmi nyilvánosságig. Pedig a jó hangulatú, közérzetű informális közösségek el kell vezessenek oda, hogy az érintettek a formális anyanyelvi közösségeket is megkeressék. A hagyományőrzők, *néptáncosok*, *kézműves körök* csak egy adott pontig „kísérik el” a kisebbségi csoport tagjait a homogén közösségi kapcsolatokban. De ugyanakkor el is zárják az immunizálások elől. A gyakran zárt anyanyelvi iskolák védelméből, a közösségből való kilépés után pedig a fiatalok gyakran védtelenül, szinte végzettszerűen rohannak bele a többségi kapcsolatokba, különösen a vegyes házasságba.

Továbbá a nagyvárosi cselekvési terveknek is az lenne a végcélja, hogy egymásba fűzhesse a szorosan összefüggő lelki, nyelvi, szociális kérdéseket, problémákat, a kezelések és megoldások láncszemeit. Hogy lehetőségek szerint láncolatokban tervezhessen. Mert hiába old meg két-három összefüggő kérdést (pl. árva gyermekek örökbeadása, hivatásos nevelőszülő-keresés), ha utána ismét utcára kerül a gyermek, fiatal, mert a következő láncszemek (megélhetés, lakhatás, munkahely, anyanyelvi csoport, családalapítás anyanyelvi közösségben) a láncból már hiányoznak.

Az egyházak példamutató szolgálatai között külön ki kell emelnem Jakab Gábor Kolozsvár-kerekdombi plébános kajántói családtelepítési akcióját, mely minta értékű a nagyváros-szórvány organikus közösségépítésben, a fiatal házások segítségével. Arról van szó, hogy az erősen elszórványosodó kajántói római katolikus egyház visszaszolgáltató földterületét felosztotta 43 fiatal, ferences lelkiségben élő kisgyermekes család között, melyekre közösen családi házakat építettek, és ezzel a gyülekezet lélekszáma megháromszorozódott. Egyszer találkozik ebben a tervben a szolgáló egyház igazi küldetése és alázata.

Magyar közösségi hálózatok

■ Gyakran érzékeljük, hogy a rendezvények hangja nem ér el a szélekre, lakótelepi szigetekre. Hétfvégén a 8–10 magyar jellegű kolozsvári kulturális megmozdulás többnyire elitrendezvények, értelmiségi együttlétek, találkozó szűles kínálati-változatai. Érdemes megfigyelni, hogy ezek törzsgárdája lényegében ugyanaz a száz-kétszáz, enyhén változó összetételű törzsközönség.

A nagyvárosoknak pedig az egyik legszomorúbb gondja, hogy intézmények nyújtotta anyanyelvi közösségi élmény *lehetősége* és az azokkal való élés *gyakorlata* nagyon gyakran nem található. Kolozsváron minden magyarhoz eljut hetente néhány olyan populáris esemény, amelynek részese, megszólítottja, kedvezményezettje lehetne. A színház, opera csúcsmélységétől a nótaestekig, klubszerű, szabadidős eseményekig. A magyarság szélső rétegeinek jelentős része, nem is beszélve a vegyes házasságokról, az asszimilánsokról, mégis elszigetelődik az etnikai csoportélettől. Talán csak a funkcionalitás és az „etnikai szolgáltatás” adhat erre valamelyes kilépőt.

Valószínű, hogy a modern hálózatelméletek következtetéseiből és tanulságaiból következően nagyvárosi *kis magyar közösségi hálózatok kialakítása* lesz egyfajta lehetséges jövő. A nagyvárosi kisebbségi túlélés lehetséges technikája, lehetősége a családi, baráti közösségi láncolatok kialakulása. Az erősen hátrányos arányú nagyvárosi magyarság számára olyan *anyanyelvi hálózati rendszereket kell kialakítani*, amelyek anyanyelvi környezetben teremtik meg az informális és formális közösségeket. Hogy ezek mennyire valósíthatók meg egy erőteljesen többségbe integrált társadalomban és rétegnél, azt még nem tudjuk, de mindenképpen meg kell próbálni. Ennek mai ismereteink szerint egyetlen lehetséges gazdája az egyház lehet. De azzal is számolni kell, hogy a reguláris vallásosságtól való erőteljes további eltávolodás és ennek növekedése a közeljövőben ezt bizonyára nem mindenben fogja elősegíteni.

Felkészülve sem szakmailag, sem lelkiileg azonban erre sem vagyunk. Még az egyházak sem.

Valószínű, hogy a *virtuális anyanyelvi közösségek*, társasági oldalak, a modern elektronika eszköztárai is beépíthetők ebbe a hálózati rendszerbe. De a virtualitás nem pótolja az élő helyzeteket, az anyanyelv aktív használatát és a közösség élő működését. Meg kell adnia a szemtől szembeni kapcsolat lehetőségét, a személyességet, az érzelmi tényezők kibontakozását.

A Kolozsvári Magyar Napok sikersorozatai

■ A Magyar Napok fél évszázad óta a legjelentősebb összmagyar, nagyközösségi térben zajló tömegmegnyilvánulások Kolozsváron. A sérült önértékelésű közösségekben nagy nyelvi nyilvánosságokra, *etnikai térélményre* is nagyon nagy szükség. Kivonulásra a magán- és egyházi szférából, a zárt etnikai terekből a közösségi térbe, jelen lenni ott, ahol egyébként az intézményes életműködésében mindent a többség számbeli fölénye és fölényessége birtokol és bitorol. Sikere azt bizonyítja, hogy *egy arányait erőteljesen elvesztő, folyamatosan fogyó, sérülő etnikai csoportnak nagy közös nyelvi-etnikai sikerélményekre van szüksége, és ezt jelentős mértékben meg is lehet teremteni*. Még akkor is kiemelkedő lenne ez, ha „csupán” ünnepélmény lenne, és ennek nem azonnal és nem minden esetben lenne közvetlen hozadéka a civil élet-szervezés fellendülése.

Három alkalom után fontos lenne egy alapos hatástanulmányt végezni eredményességéről, jelrendszeréről, vételezett és elsikkadt üzeneteiről. Megérne ez akár egy magiszteri dolgozatot is. Különösen azt kellene nyomon követni, hogy a város mekkora és milyen jellegű magyar és asszimiláns rétegei vesznek részt benne, vagy maradnak ki ebből. Az a csapat, amelyik megtervezi ezt, jól gondolja, hogy összes rétegeiben és régióiban is el kell érnie a magyarság megszólítását, hogy minden rétegnek, korosztálynak, foglalkozásnak, kulturáltsági szintnek, őslakosnak, jövevénynek, egyetemistának, gyermeknek, nyugdíjasnak nyújtania kell valamit, a hóstáti operettigénylőktől a melóson, nyugdíjason és az egyetemistákig és egyetemi tanárokig.

Ahová viszont már csak alig ér el a Magyar Napok hatása, az a vegyes házas, az erőteljesen asszimiláns magyarság rétege. De vannak olyan programok, amelyek egyetemes referenciaszemélyeken keresztül egyszerre megszólítják az értelmiségit, munkást, fiatalot, gyermeket, de akár olyan közös Kolozsvár-élmények és sikerek is vannak, mint a Szent Mihály-templom tornyának meglátogatása.

A magyar napokkal, a szimbolikus terek jelképes birtokbavételével megszületett és ismét visszahelyeződött a kolozsvári köztudatba, szimbólumrendszerbe *a köztéri nyelvként honfoglaló magyar nyelv, nyelvi nyilvánosság és az ezzel járó erősödő nyelvi önértékelés és önbizalom is*.

Valóban tehetetlenek lennénk?

■ A kolozsvári magyar csúcs(elit)értelmiség jelentős része sokáig úgy vélte, hogy az anyanyelvi közösségében egy zárt szakmai, etnikai mioritikus („ábelikus”?) térben él, szimbólumokkal, emlékekkel és álmokkal védelmesített mitikus helyzetben, olykor védett etnikai „munkahely-burokban”. És ha „mindent megtesz”, „van jövő”. Minden másoktól hallott etnikai gondot, sorcsapást ezzel hesseget el magától: „ez velem nem történhet meg”. Aztán hirtelen földrengésszerűen kell megélnie az asszimiláció, a veszteség személyes érintettségét és tehetetlenségét. Rá kell döbbsennie arra, hogy gyermekein, unokáin keresztül szembesül az asszimilációval, vegyes házassággal, nyelvromlással, a „nem lehet”, „nincs értelme” szindrómákkal, sőt, családjában megjelennek a más etnikumú utódok, az egyenes ágú leszármazottak között is. Minden létkérdésnek és létértelmezésnek kapuja, amikor az elméletek, a nagy cselekvések

mellé a magyar értelmiségre a személyes érintettség zuhan rá, és a tehetetlenség következik be: amikor a kutatás, cselekvés, tervezés tárgya és szenvedő alanya egyszerre ő maga és a családja.

Álljon itt végül egy kolozsvári magyar csúcsértelmiségi apa vallomása: „Lányaimat óvodától kezdve magyar intézetekbe járatam, az egyetemet is magyarul végezték. Rendszeresen részt vettek az iskolai néptánccsoportban, csak magyar baráti közösségben jártak, magyar barátaik voltak. Teljes közösségi életüket magyar közösségben éltek meg. Nagyobbik lányom első munkahelyéről két hét után hazaállított egy jóképű, kreol arcú caracali diplomás fiatalemberrel. – Ő a barátom – mondta, majd egy hónap után összeköltöztek. Mindez már öt éve tart. Nem tudom, mit tegyek. Mondd meg nekem, mit csináltam rosszul, hol rontottam el?”

Nagyon sajnáltam, de nem tudom megmondani!

